

Riigilipuks ristilipp. Ühest rahvuslikust ambitsioonist aastatel 1919–1922

MART KULDKEPP

Sinimustvalge trikoloor õnnistati Eesti Üliõpilaste Seltsi lipuna sisse 1884. aasta juunis Otepääl, eesti rahvuslipuks kujunes see aga peamiselt 20. sajandi alguskümnenditel. Selles protsessis mängis oma osa Vene võimude tõrjuv suhtumine eesti rahvusvärvidesse, mida ilmestasid lipu kasutamised protestimeeleavaldustel ning maharebimisintsidendid nii 1905. aasta revolutsioonikitse käigus¹ kui ka Eesti autonoomia saavutamise eel ja järel 1917. aastal.² Eesti Vabariigi väljakuulutamine 1918. aasta veebruaris tehti samuti just sinimustvalgete lippude all.³ Sama lipp heisati Pika Hermannini torni ka pärast Saksa okupatsiooni lõppu 1918. aasta novembris, mil Eesti Ajutine Valitsus riigiohjad tegelikult enda kätte haaras.

Eesti Ajutine Valitsus tegi juba 1918. aasta 21. novembril Eesti Ajutisele Maanõukogule ettepaneku kinnitada sinimustvalge lipp ajutiseks Eesti riigilipuks koos kõigi sellest tulenevate eriotstarvete ja kasutuspiirangutega.⁴ Püsiva ametliku riigilipuna fikseeriti sinimustvalge siiski alles eraldi lipuseadusega, mis võeti riigikogus vastu 27. juunil 1922. aastal.⁵ Sellest ajast peale on sinimustvalge lipp olnud ühekorraga nii eesti rahvuslipp kui ka Eesti Vabariigi riigilipp – ja seda ka Eesti iseseisvuse taastamise ajal ja järel.

See kõik ei tähenda siiski, et erinevatel aegadel poleks vähemalt osa eesti rahvuslasi eelistanud lipuvärvadena sinimustvalge asemel mingeid teisi värve, paigutanud neidsamu värve lipul teise järjekorda või soovinud harjumuspärase trikoloori asemele midagi sootuks teistsugust. Selles artiklis vaatlen lähemalt üht alternatiivset varianti, mille üle algas avalik arutelu 1919. aastal Vabadussõja ajal ning mida on veel hiljemgi korduvalt rahvus- või riigilipuna välja pakutud: nimelt Soome ja teiste Põhjamaade riigilippude eeskujul kujundatud ristiga lippu.

Mart Kuldkepp (1983), PhD, Eesti ja Põhjamaade ajaloo professor, Department of Scandinavian Studies (SELCS), University College London, Gower Street London WC1E 6BT, United Kingdom, m.kuldkepp@ucl.ac.uk

¹ E. Laaman. Eesti iseseisvuse süünd. Stockholm: Vaba Eesti, 1964, lk 34–35.

² Samas, lk 86.

³ A. Taska. Sini-must-valge 100 aastat. Montreal: Eesti Üliõpilaste Seltsi Vanematekogu Kirjastus, 1982, lk 122–128.

⁴ RA, ERA.31.1.8, l. 27p–28, Ajutise Valitsuse koosoleku protokoll 21. novembril 1918.

⁵ RA, ERA.80.1.782, l. 17, riigikogu poolt 27. juunil 1922 vastu võetud riigilipu seadus.

Artikli eesmärk on välja tuua argumendid, mida kasutati omal ajal ristilipu poolt ja vastu, seostada toonast poleemikat kaasaegse nn suure Balti liidu loomise küsimusega ning juhtida laiemalt tähelepanu nii skandinaaviapärase ristiga riigilipuvariandi suurele populaarsusele omas ajas kui ka põhjustele, miks see variant siiski ei teostunud. Allikmaterjalina olen kasutanud eeskätt omaaegset ajakirjandust, aga ka asjassepuutuvaid arhiivimaterjale Eesti Rahvusarhiivist. Sekundaarkirjandusest on toetutud peamiselt publikatsioonidele, mida Välis-Eestis avaldas omaaegse riigilipuküsimuse kohta Artur Taska.⁶

Põhjamaine identiteet ja põhjamaine föderatsioon

Ristilipu mõte on Eesti ajaloos lähedalt seotud Eesti põhjamaise identiteedi probleemidega, mille põhjalikumaks mõistmiseks tuleb tagasi pöörduda 19. sajandi teisel poolel alguse saanud varase eesti rahvusliku liikumise mälu- ja geopoliitiliste tõekspidamiste juurde. Just sellelt pinnalt kerkis ühe rahvusliku juhtimõttena esile Eesti põhjamaisuse idee,⁷ mis ei tähenda siiski, et Eesti põhjamaisus oleks puhtalt rahvusliku ärkamise ajal loodud konstrukt või nn leiutatud traditsioon.⁸ Rootsi-sõbralikud sugemed eesti folklooris, mida rahvapärимuse kogujad ja uurijad 19. sajandil tähelepanid, olid tõenäoliselt märksa varasemat päritolu, kuid just varase (iseseisvuseelse) rahvusluse perioodil lõimiti arusaamad „vanast heast Rootsi ajast“ eesti rahvuslikku mõttelukku, milles need aitasid kaasa laiema põhjamaisuse orientatsiooni väljakujunemisele.

Täpsemalt öeldes püüdis terve hulk 20. sajandi alguse eesti rahvuslasi näidata, et eestlastele ei olnud tõelised kultuuritoojad mitte 13. sajandi Saksa ristirüütlid, vaid hoopis 17. sajandi Rootsi võim, mis istutas rahva hinge vabaduse, hariduse ja arengu seemned. Selle seisukoha järgi oli Rootsi aja pärand jäänud teatud kujul püsima isegi pimedal 18. sajandil ning juhtinud eestlasi rahvusliku ärkamisaja poole.⁹ Mõnel juhul kahetseti võrdlemisi otsesõnu Rootsi lüüasaamist Põhjasõjas ning arvati, et kui põhjamaine kultuurimõju oleks Eestis kauemaks püsima jäänud, võinuks ka eesti rahvas tõusta soomlastega võrreldavale kultuuri- ja haridustasemele.¹⁰ See mõte oli seda olulisem, et Soome ja soomlased olid varasele eesti rahvuslikule liikumisele mitmekülseks kultuuriliseks ja poliitiliseks eeskujuks. Juba 19. sajandi teisel poolel

⁶ Vt A. Taska. Eesti riigilipu seaduse sünn. – Eesti Üliõpilaste Seltsi Album XII. Stockholm: Eesti Üliõpilaste Seltsi Vanematekogu Kirjastus, 1955, lk 42–57; A. Taska. Sini-must-valge 100 aastat; A. Taska. Ristist sini-must-valges lipus. – Tulumuld 1993, 3, lk 120–124. Lisaks võib märkida, et Taska 1982. aastal ilmunud referatiivse iseloomuga monograafiast ilmus 1992. aastal umbes poole võrra lühendatud uusväljaanne, mille koostas Küllö Arjakas: A. Taska. Sini-must-valge 100 aastat. Tallinn: Kupar, 1992.

⁷ Selle kohta vt M. Kuldkepp. Põhjamaine Eesti. Rahvusriigi sünn. Tallinn: Varrak, 2024.

⁸ Leiutatud traditsioonide kohta vt The Invention of Tradition. Ed. by E. J. Hobsbawm, T. Ranger. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.

⁹ M. Kuldkepp. The Scandinavian Connection in Early Estonian Nationalism. – Journal of Baltic Studies 2013, 44 (3), lk 322–326.

¹⁰ Samas, lk 328–330.

unistasid Lydia Koidula ja mõned teisedki toonased eesti haritlased Soome ja Eesti vahelisest kultuurisillast ning Carl Robert Jakobson soovitas eestlastel soomlastega keeleliselt ja rahvuskultuuriliselt kokku sulada.¹¹

Siiski kerkis alles Esimese maailmasõja segastel aastatel tõsisemalt päevakorda võimalus, et Eesti tulevik võiks areneda lahus Venemaast. Samas oli teine realistlik tulevikustsenaarium – saada alistatud võiduka Saksamaa poolt – peaaegu kõigile eestlastele veelgi vastumeelsem kui Vene võimu jätkumine. Osa eesti rahvuslastest asus seetõttu pooldama kolmandat võimalust: et Eesti ajalooline põhjamaaisus saaks uue poliitilise sisu küll Venemaast eraldumise, kuid mitte Saksa võimu alla sattumise, vaid hoopis Põhjamaadele lähenemise teel. Sellega seoses võib nimetada emigrantpoliitik Aleksander Kesküla tegevust alates 1914. aasta sügisest, mille eesmärk oli Vene tsaaririigi tükeldamine mööda etnilisi piire ning tulevane Eesti personaalunioon Soome ja Rootsiiga.¹²

1917. aasta 7. septembril (uue kalendri järgi) avaldas ka eesti rahvusliku liikumise peavoolu liider Jaan Tõnisson Eesti Ajutise Maanõukogu (Maapäeva) kinnisel koosolekul arvamust, et kaaluda tuleks regionaalse föderatsiooni loomist, kuhu kuulunuks eestlased, lätlased, leedulased, soomlased ja kõik Skandinaavia rahvad. Tõnissoni arvates suutnuks seesugune 30-miljonilise rahvaarvuga föderatsioon mõjutada tulevase rahukonverentsi läbirääkimisi nõnda, et asjassepuutuvad rahvad võinuks vältida Saksamaa võimu alla sattumist ning oleksid ühiselt iseseisvusele jõudnud. Lisaks arvas Tõnisson, et föderatsiooni teke poleks mitte ainult Baltikumi ja Skandinaavia rahvaste, vaid ka Suurbritannia ja USA huvides.¹³

Ühtlasi andis samal ajal alguse saanud Soome iseseisvumisprotsess eestlastele lootust mingit laadi Eesti-Soome liitriigi tekkeks. Aastavahetusel ja 1918. aasta alguses peetigi juba arutelusid võimaliku ühinemise üle. Peatselt algas Eestis aga Saksa okupatsioon ning küsimuse lahendamine pidi jääma paremaid aegu ootama. Eesti-Soome ühinemise idee ei kadunud aga kuhugi ning selle arutamist jätkati Vabadussõja ajal, mil liitriigi pooldajatena paistsid Eestis eriti silma Konstantin Päts ja tema parempoolne erakond Maarahva Liit.¹⁴

Samal ajal tegutses Lääne-Euroopas esimene Eesti välisdelegatsioon, mis püüdis äratada *Entente*'i riikide huvi juba 1917. aastal Tõnissoni välja pakutud regionaalse liidu mõtte vastu. 1918. aasta novembri alguses andsid Eesti välisdelegatsiooni liikmed Karl Robert Pusta ja Ants Piip Suurbritannia välisministeeriumile üle memorandumi ettepanekuga luua nn Balti liit (*La Ligue Baltique*): Läänemere-äärsete iseseisvate

¹¹ Samas, lk 320; S. Zetterberg. Ununenud utopia: Soome ja Eesti uniooni idee. – Looming 1989, 4, lk 535–537.

¹² M. Kuldkepp. Põhjamaine Eesti, lk 95–102.

¹³ Vt Maanõukogu protokoll nr 30a [1917] (1993). – Jaan Tõnisson Eesti välispoliitikas 1917–1920. Dokumente ja materjale. Toim. H. Arumäe. Tallinn: Jaan Tõnissoni Instituudi kirjastus, 1993, lk 9–12; M. Lehti. A Baltic League as a Construct of the New Europe: Envisioning a Baltic Region and Small State Sovereignty in the Aftermath of the First World War. Frankfurt am Main: Peter Lang, 1999, lk 82–85.

¹⁴ S. Zetterberg. Ununenud utopia, lk 537–543.

riikide föderatsioon, mis seisnuks Suurbritannia kaitse all ja taganuks Läänemere neutraalsuse, nii et selle üle poleks saanud domineerida ei keiserlik Saksamaa ega vahepeal enamlikuks pöördunud Venemaa.¹⁵

Piibu ja Pusta kava jagas Läänemere-äärsed riigid kolme gruppi: Skandinaavia (*La Scandinavie*: Rootsi, Taani, Norra), idabalti piirkond (*La Baltique orientale*: Soome, Eesti ja Läti) ning lõunabalti piirkond (*La Baltique méridionale*: Poola ja Leedu).¹⁶ Läänemere vabadust kaitsva föderatsiooni pädevusse pidi kuuluma „ühise kaitsesüsteemi loomine, välispoliitika kooskõlastamine, kaubavahetuse edutamine Läänemerel ning suuremate ühiste majanduslike ettevõtete juhtimine“.¹⁷ Ühised nimetajad eri liikmesriikide vahel pidid olema vabadus ja demokraatia. Uudne oli keskendumine Läänemerele kui seda ümbritseva regiooni sisemerele.¹⁸

Balti liidu mõte leidis 1918. aasta sügisel tõesti teatavat toetust Suurbritannialt,¹⁹ kuid Skandinaavia maad suhtusid kavatsusse suure ettevaatusega, nähes selles eeskätt *Entente*'i riikide katset kehtestada oma võimu Läänemere ruumis. Rootsi sotsiaaldemokraatlik merekaitseminister Erik Palmstierna kirjutas päevikus, et kui selline föderatsioon ka kunagi tekib, peab see juhtuma „loomulikult“, mitte mingi Suurbritannia-poolse surve tulemusena. Ent selgi juhul oluks Palmstierna meelest tegemist vägagi kaheldava ettevõtmisega, sest „mida on ühist näiteks Eestil ja Norral?“²⁰

Eestlaste seas mõtet siiski maha ei maetud. Juba Vabadussõja ajal 1919. aasta sügisel alustati Balti liidu loomise asjus läbirääkimisi ehk konverentse, mis esmalt toimusid kitsamas formaadis, Balti riikide ja Soome välisministrite vahel. 1920. aasta jaanuaris Helsingis peetud kogunemisel otsustati kutsuda järgmisele kohtumisele Riias ka Skandinaavia riikide esindajad, mis tähendas plaanide laiendamist esialgse, nn suure Balti liidu kava suunas. Skandinaavia võtmeriigiks peetava Rootsi skeptiline suhtumine jäi aga muutumatuks: oma päevikus kirjutas peagi Rootsi välisministri ametisse asunud Palmstierna, et osavõtt Riia konverentsist oleks mõeldamatu.²¹

Nõnda jahtus plaan Skandinaavia riike Balti liitu kaasata 1919. aasta lõpus jälle maha. Järjekordseid lootusi tekitasid 1921. aasta veebruaris saadud Rootsi, Norra ja Taani *de jure* tunnustused Eesti iseseisvusele, misjärel jutud Balti-Skandinaavia föderatsiooni võimalikkusest Eesti ajakirjanduses uuesti üles soojendati. Hiljem kirjutas Ants Piip, et veel kuni 1922. aastani loodeti Balti liidu projekti vastu Skandinaavias huvi äratada.²²

¹⁵ M. Lehti. A Baltic League as a Construct, lk 138; C. R. Pusta. La ligue baltique. – Revue Baltique 1918, 3/4, lk 67–68.

¹⁶ C. R. Pusta. La ligue baltique, lk 68.

¹⁷ K. R. Pusta. Kehra metsast maailma. Saadiku päevik. Kirjad kinnisest majast. Tallinn: Eesti Päevaleht, 2010 [1960–1966], lk 155.

¹⁸ M. Lehti. A Baltic League as a Construct, lk 133.

¹⁹ Samas, lk 143.

²⁰ K. Jaanson. Põhjavalgus või fatamorgaana? Balti-Skandinaavia liidu idee ja koostöö süünd ühest suurest sõjast teiseni. – Akadeemia 1990, 9, lk 1897.

²¹ Samas, lk 1898.

²² Samas.

Just Balti liidu loomise katsed moodustavad kõige olulisema välispoliitilise konteksti siseriiklikele aruteludele, mis puudutasid mingit laadi eestipärase ristilipu võimalikku kasutuselevõttu riigilipuna. Ehkki sama mõte võis väiksemates ringkondades levida juba varem, sai avalik diskussioon ristilipu küsimuses alguse 1919. aasta kevadel, mil usk suure Balti liidu teostumisse oli vähemalt skandinaavia-pärase lipuvariandi pooldajate seas laialt levinud – Eesti eelseisvale ühinemisele Skandinaaviaga või astumisele „Põhjaliitu“ osutavad selle lipuvariandi toetuseks toodud argumendid. 1920. aastal, kui Rootsi ja teised Skandinaavia maad föderatsiooni-plaanides osalemise selgesõnaliselt välistasid, vaibusid ajutiselt ka arutelud ristilipu üle. Uuesti algas diskussioon 1921. aastal, mil Põhjamaadelt saadud tunnustusi tõlgendati signaalina sealse poliitika muutumise kohta. 1922. aastal, kui eestlastele sai lõplikult selgeks, et läänepoolsete naabrite huvi Balti liidu vastu äratada ei õnnestu, tabas püüdlusi põhjamaise orientatsiooni suunas tagasilöökk ning muu hulgas loobuti ka selleks ajaks juba riigikogu komisjonidesse jõudnud ristiga Eesti riigilipu ideest.

Ristilipu küsimus 1919. aasta esimesel poolel

Nagu juba märgitud, oli sinimustvalge trikoloor olnud Eesti Vabariigi iseseisvumise ajaks eesti rahvusliku sümbolina käibel juba aastakümneid ning 1918. aasta novembris oli ka Eesti Ajutine Valitsus selle ajutiseks riigilipuks kinnitatud. Küsimusele, milline peaks olema noore Eesti Vabariigi ametlik riigilipp, ei leidunud siiski vaid ühte võimalikku vastust. 1919. aastal algas eesti ajakirjanduses ulatuslik diskussioon riigilipu (ja ka -vapi) üle, mis kestis mitu aastat ning lõppes alles 1922. aastal lipuseaduse vastuvõtmisega. Selle aruteluga seoses jõudis esimest korda avalikkuse ette ka ristilipu idee.

Artur Taska andmetel ei olnud „risti probleemist“ Eesti lipus kuni 1919. aastani midagi teada.²³ Selle väitega võib praegugi nõustuda, kuid poleks eriti üllatav, kui välja ilmuks eestipärase ristilipu kavandeid ka 1918. aastast või isegi varasemast ajast. Varaseim mulle teada olev näide ilmselt samast ideest on 1919. aasta jaanuarist pärinev „eesti aktivistide“ (st Aleksander Kesküla ja Oskar Elevanti) Rootsi aktivistile Otto Järtele²⁴ saadetud lipukavand, millest on säilinud ainult paarirealine kaaskiri.²⁵ Vihje, milline see kavand ise võis välja näha, annab oma mälestustes Hispaania riigiteadlane Juan Linz, kellele Kesküla oli olnud lapsepõlves koduõpetaja. Linz meenutas, et Kesküla oli joonistanud omapärase, Skandinaavia lippude eeskuju järgiva ristiga Eesti lipu, mille risti moodustasid valgel põhjal sinine ja must triip.²⁶

²³ A. Taska. Ristist sini-must-valges lipus, lk 120.

²⁴ Eesti ja Rootsi aktivismi kohta Esimese maailmasõja ajal vt M. Kuldkepp. Põhjamaine Eesti.

²⁵ Kungliga Biblioteket (Stockholm), Otto Järtes efterlämnade papper, L 78:5. Estrniska aktivister till svenska aktivister, 24.01.1919.

²⁶ Juan Linzi meenutuste transkriptsiooni helilindilt vt RA, EAA.5377.1.84, l. 3–4.

Eesti ajakirjanduses algas avalik arutelu ristilipu üle 1919. aasta 22. märtsil, mil keegi nimemärgi Studio all kirjutav isik kritiseeris Tallinna Teatajas senist trikoloori põhjusel, et see meenutavat oma kolme siiluga Vene ja Saksa lippe. Samuti puuduvad senisel lipul korralik kolmevärviline sümmeetria, sest must ja sinine sulavad kaugemalt vaadates kokku. Studio arvas, et Eesti ajaloolisi traditsioone arvestades ei tohiks rahvusvärvidest küll loobuda, kuid neid võiks tulevasel ametlikul riigilipul paigutada teisiti. Eriti kuna Eestil oli kavatsus Skandinaavia ja Soomega ühendusse astuda, oli kohane võtta eeskujuks viimaste ühesuguse šablooni järgi tehtud lipud ning oleks „õige kohane, ilus ja vanadele traditsioonidele vastav“, kui ka Eesti saaks riigilipu, millel on valgete äärtega must rist sinisel põhjal. Studio meelest sümboliseeris „must rist sinisel tegevuse põllul, mille ääre taga pisut valget värvi“ eesti rahva „mineviku õudust“ ka palju paremini ja piltlikumalt kui must siil senisel trikoloogil. Tallinna Teataja toimetus lisas omapoolses kommentaaris, et kirjale on ruumi antud kui mõtteavaldusele Eesti lipu asjus ning informeeris lugejaid, et nimetatud Põhjamaade lippudel on rist pikergune.²⁷

Diskussiooniinitsiatiiv langes viljakale pinnasele. 31. märtsil kirjutas signatuur Studio II samas lehes, et Eesti lipu sarnasus Vene ja Saksa lippudega pole iseenesest halb, kuna kasutatakse teisigi lippe, mis üksteisega sarnanevad. Ka värvide kokkukulamise vastu leiduvat lihtne abinõu: valida heledam sinise toon. Ent siiski oli Studio II nõus, et põhjamaine lipp oleks Põhjamaade liitu astumise perspektiivi arvestades Eestile „ülihea“, ning soovitas kompromissi: säilitada senine trikoloor riigilipuna ja võtta Studio kirjeldatud lipp kasutusele merelipuna. Eestlastel olevat kõige sobivam end avalikult Põhjamaa riikide liidu liikmena näidata just merel, kus välisriikidega kõige rohkem kokku puututakse.²⁸

Studio kirjeldatud konkreetne ristilipp – sinisel põhjal valgete äärtega must rist – ei jäänud ainsaks variandiks. 2. aprillil kiitis nimemärk W. S. Tallinna Teatajas ristilipu mõtte heaks, arvestades „tulevast Põhja liitu ja lähemat riiklist ühendust meie vennasrahvaga“, kuid pidas oluliseks välja tuua, et Eesti seisab lähemal Soomele kui teistele Skandinaavia riikidele. Seepärast eelistas W. S. Aleksander Kesküla lipukavandiga sarnanevat varianti, millel pidi olema valgel põhjal kahevärviline rist sinise püstloodis ja musta ristloodis haruga. Just seesugune lipp sarnanevat enim Soome lipuga, jättes samas sümbolse rolli ka eesti rahvusvärvidele.²⁹

Leidus neidki, kes pooldasid valget või sinist risti. 14. aprillil arvas nimemärk R. S., et hoopis sinisel põhjal kitsa musta äärega valge rist täidaks parimal moel kolme põhilist eesmärki: näidata ära lipu sugulust Soome lipuga, tuua esile risti kui Põhjamaade sümbolit ja kasutada Eesti senise lipu värve.³⁰ 19. mail kirjutas Päevalehes

²⁷ Studio. Eesti lipu küsimus. – Tallinna Teataja, 22.03.1919, lk 6.

²⁸ Studio II. Eesti lipp. – Tallinna Teataja, 31.03.1919, lk 3.

²⁹ W. S. Veel uue Eesti lipu üle. – Tallinna Teataja, 2.04.1919, lk 3.

³⁰ R. S. Eesti lipu asjus. – Tallinna Teataja, 14.04.1919, lk 3.

J. Virula³¹, kelle meelest oli põhjamaise ristiga lipp vastuvaidlematult vajalik – seda muuhulgas seetõttu, et kõigi Skandinaavia ristilippude esivanem Dannebrog oli just Tallinna all taevast alla kukkunud –, kuid soovitas omalt poolt Eesti riigilipule valgel põhjal sinist risti, millel võisid ehk olla rohelised ääred. Soome lipust pidi Eesti lippu eristama risti keskele paigutatud vapp. Pidades oluliseks heraldilist põhimõtet, et lipu värvid tuleb tuletada vapi värvidest, seostas Virula sinist ja valget Tallinna, rohelist ja valget aga Liivimaa vapiga. Sama olevat juba ärkamisajal teinud varane rahvuslik liider Johann Köler. Musta värvi pidas Virula üldse lipule ebasobivaks.³²

Karl August Hindrey arvas omalt poolt samas ajalehes, et heraldilised argumendid lipu ja vapi värvühtsuse kohta suuremat ei loe, kuna näiteks USA või Jaapan ei olnud neist kinni pidanud. Eestilgi oli värvikombinatsiooniga sinine-must-valge juba olemas omaette traditsioon, millest lähtuda. Ise asus Hindrey mõõdukale seisukohale, mis seisis vastu eesti traditsiooniliste värvide muutmisele, kuid sinimustvalge skandinaaviapärase ristiga lipp tema arvates veel värvide muutmist ei tähendanud. Samuti polnud Hindrey arvates vaja vanadest lippudest tingimata loobuda – uus ristiga lipp võis saada ainult ametlikuks või sõjalipuks.³³

Samal ajal pälvis ristilipu mõte ka resoluutset kriitikat, mille näiteks võib tuua 25. mail Vabas Maas ilmunud J. Juhtundi³⁴ aramusavalduse. Juhtund oli vastu senise lipu muutmisele üleüldse ja sealhulgas ka ristiga lipu ideele. Kuigi Skandinaavia oli temagi arvates eestlastele kõige loogilisem koht, kust uut lippu otsida, olevat siiski kohatu, et võõrsilt lippu laenamas käiakse, kui endal juba lipp olemas. Muuhulgas ei olnud Soome lipp Juhtundi meelest vastuvõetav eeskuju, sest meenutas hiljutist verist Soome kodusõda, „kui me seda sündmust ühekülgsest ei taha hinnata“. Pealegi polnud tema hinnangul ristiga lippu tarvis riigil, kus kirikul riigiga midagi ühist ei ole, ning see, et Taani lipp legendi kohaselt just Tallinna all taevast alla langes, olevat kohustav pigem taanlastele kui eestlastele.³⁵ Kriitikaga nõustus 7. juunil Päevalehes ka vandeadvokaadi abi ja hobiajakirjanik Martin Morrison, kelle meelest asjaolu, et Skandinaavias on ristiga lipp, ei anna veel põhjust Eesti riigilippu muutma hakata. Ent nii nagu Hindrey, nägi ka Morrison võimalust kompromissiks ning pidas soovitatavaks risti kujutisega sõjalipu kasutuselevõttu.³⁶

Punane ekskurss

Omaette diskussioon ristiga riigilipu asjus puudutas küsimust, kas sellel tohiks kasutada punast värvi. See, et säärane küsimus üldse tõstata, väljendas ilmselt omaaegset poliitilist reaalsust: vasakpoolsed meeleolud olid Eestis Vabadussõja ajal laialt

³¹ Soomes elav eesti karskustegelane ja ajakirjanik Jüri Tilk.

³² J. Virula. Eesti Lipp. – Päevaleht, 19.05.1919, lk 2.

³³ K. A. Hindrey. Eesti lipp. – Päevaleht, 2.06.1919, lk 2.

³⁴ Vaimulik ja ajakirjanik Johannes (Joann) Juhtund.

³⁵ J. Juhtund. Veel Eesti lipust. – Vaba Maa, 25.05.1919, lk 2.

³⁶ M. Morrison. Eesti lipp. – Päevaleht, 7.06.1919, lk 5.

levinud, mida peegeldas ka vasakpoolse enamusega Eesti Asutava Kogu kokkukutsumine 1919. aasta 23. aprillil ning Otto Strandmani juhitud sotsiaaldemokraatide, tööerakonna ja rahvaerakonna koalitsioonivalitsuse ametisse asumine 8. mail. Sisepoliitilist olukorda arvestades ei saanud jääda puudutamata ka küsimus punase värvi kasutamisest riigilipul – arvatavasti tundsid vasakpoolsed poliitilised jõud end sel ajal tuleviku suhtes enesekindlalt ning osa neist pidas õigustatuks, et Eesti riigi loomine n-ö revolutsioonilise õiguse alusel leiaks väljenduse riigilipu värvides. Samuti muutis Eesti vasakpoolsete käre saksa- ja tsaarivastatus neid võrdlemisi sallimatuks senise rahvuslipu suhtes, mida peeti värvide poolest truualamlikuks ning liiga sarnaseks Saksamaa ja Tsaari-Vene trikolooridega. Eesti põhjamaisuse ideesse suhtus vähemalt osa vasakpoolseid aga pooldavalt, mis andis alust püüeteks punast värvi skandinaaviapärase ristiga mingil moel kombineerida.³⁷

Näiteks soovitas 11. aprillil Postimehes avaldatud kirjutises nimemärk S. Eesti riigilipule musta värvi risti mõnevõrra paradoksaalse põhjendusega, et see tuletavat meelde Saksa ordurüütlike muistset vapiristi ning sellega seotud kurbi aastasadasi. Ka muus osas oli tegemist ekstsentrilise ettepanekuga: S. pakkus lipu põhivärvideks üles sinist ja alla valget ning lipuvarde juurde musta kvadraati, mille peal oleks Eesti sõdurite mütsimärkidest ja muinasaegsest eesti folkloorist inspireeritud „punane viiesakiline tärn“. Juhul, kui punane täht oma eripärasusega hirmutama peaks, kõlbavat sinna ka harilik punane rist nagu Punasel Ristil, või viimase variandina valget värvi täht või rist.³⁸ Päevalehes kirjutanud J. Virula soovitas seda ettepanekut kommenteerides siiski punast mitte kasutada, muidu tuleks lipule endised Vene värvid. Samuti tuli Virula meelest kõrvale jätta „kõik viiesakilised tärnid ja muu kribukrabu“.³⁹

S.-i arvamusalaldusest ei selgu, miks oleks pidanud Eesti riigilipule sobima just punane tärn. Otseselt seostas punast värvi ristilippu Vene revolutsiooniga aga vasakpoolsete vaadetelega gümnaasiumiõpetaja Johan Sapas⁴⁰, kes avaldas pikema kirjutise 25. mail ajalehes Vaba Maa. Sapas leidis, et riigilipu küsimust tuleks käsitleda praktilisest, ilutundelisest, ajaloolisest ja sümboolsest vaatenurgast. Olles ise kõiki neid aspekte hoolikalt kaalunud, soovitas Sapas Eestile punast lippu musta ristiga. Esiteks olevat nii võimalik vältida senisele lipule iseloomulikku probleemi, et sinine ja must kaugelt vaadates segi lähevad. Teiseks väljendasid vana lipu kolmevärvilisus ning sarnasus Saksa ja Vene lippudega Sapase meelest teatavat geopoliitilist identiteeti, mille kandvaks ideeks oli Eesti paiknemine Venemaa ja Saksamaa vahel.

³⁷ Tolleaegsele Eesti vasakpoolsusele iseloomulike meeleolude kohta vt M. Kuldkepp. Eestlased ja „eestlase vaenlased“. Survemeetmed baltisakslaste ja nende poolehoidjate vastu Eesti Vabadussõja ajal. – Vabadussõja mitu palet. Sõda ja ühiskond aastatel 1918–1920. Toim. T. Tannberg. Rahvusarhiivi Toimetised 3 (34). Tartu: Rahvusarhiiv, 2019, lk 365–421.

³⁸ S. Ettepanekud Eesti lipu küsimuses. – Postimees, 11.04.1919, lk 5.

³⁹ J. Virula. Eesti Lipp, lk 2.

⁴⁰ Sapas (ka Sabas, Saabas; pärast eestindamist Juhan Auli) oli aastatel 1919–1921 Eesti konsul Londonis.

Ka Eesti- ja Liivimaa lippudel pärinevad valge ja sinine värv viitavad Sapase hinnangul just Saksa ajale, samas kui keskmine must siil sümboliseeris eesti rahvast kahe saksuse vahel. Nüüd oli Sapase arvates aeg neist ajaloolistest sidemetest vabaneda ning anda uue riigi uuele lipule uus sümbolne tähendus. Soovitatud lipul pidi punane värv pärinema Taani lipult ning olema seega ajalooliselt sobiv. Lisaks Taanile seostas Sapas punast Kalevipoja sõiduga Sädemete maale ehk Islandile ning Sigtuna mahaõletamisega eestlaste poolt, kes toona „vaba rahvana teiste põhja rahvaste peres olid üheväärilist paika võitmas“. Lõpuks pidi punane viitama Vene revolutsioonile, millele eestlased osalt oma vabanemise võlgnesid, ning sotsialistlikule uuendustahtele ühiskondlikus elus, olles seega ühekorraga nii mineviku kui ka tuleviku sümboliks. Samuti oleks punane musta ristiga lipp olnud kaugelt hästi nähtav.⁴¹

Arst, publitsist ja kultuuritegelane Juhan Luiga, kes pooldas vana lipu säilitamist, arvas omalt poolt 7. juunil, et sotsialistide revolutsiooniline austus punase lipu vastu on küll täiesti õigustatud, kuid punane lipp on rahvusvaheline ega kõlba üksiku rahva märgiks.⁴² Suuremat edasist avalikku diskussiooni S.-i ja Sapase ettepanekud ei tekitanud.

Peatselt ilmus aga välja veel üks ja teistest jõulisem ettepanek võtta Eesti riigilipuna kasutusele just punane ristilipp. See pärines aastatel 1908–1919 Rootsisis emigratsioonis elanud sotsiaaldemokraatlike vaadetega trükimeistrilt Oskar Kangrolt. Kuna Kangro on Eesti ajaloos pigem unustatud isik, olgu siinkohal ära toodud mõned asjassepuutuvad isikuloolised andmed.

Oskar Eduard Kangro oli sündinud 1885. aastal Tartus, saanud ladujaõpilaseks 1900. aastal ning tunnustatud selliks Mihkel Martna trükikojas Tallinnas 1905. aasta märtsi alguses.⁴³ Seejärel töötas ta lühemat aega Riias, Peterburis ja Helsingis ning siirdus siis välismaale, kus viibis väidetavalt Saksamaal, Prantsusmaal ja Inglismaal, tegeles enesetäiendamise ja võttis osa mitmest graafikakunsti näitusest.⁴⁴ 1908. aasta novembris oli Kangro Stockholmis, kus andis end vabatahtlikult üles Stockholmi kriminaalpolitsei välismaalaste osakonnas, nagu seda olid kohustatud tegema kõik Rootsi pealinnas viibivad välismaalased. Politseis esitatud standardküsimuste peale vastas Kangro, et on küll sotsiaaldemokraat, kuid mitte poliitiline pagulane, vaid desertöör sõjaväeteenistusest. Seda, kas teda sellepärast kodumaal taga otsitakse, Kangro ei teadnud.⁴⁵

1913. aastal taotles Kangro Rootsi kodakondsust ning tema taotlus kiideti isegi heaks, kuid tingimusel, et ta esitab tõendi Vene kodakondsusest lahkumise kohta,

⁴¹ J. Sapas. Eesti lipu kohta. – Vaba Maa, 25.05.1919, lk 2.

⁴² J. Luiga. Eesti lipu värvid. – Vaba Maa, 7.06.1919, lk 2.

⁴³ Kümme aastat: 1928–1938: graafikatööstuse juhtide ühing „Poligraaf“. Tallinn: Poligraaf, 1938, lk 88.

⁴⁴ Eesti Ühistrükikoja juhataja O. Kangro 25 aastat trükiteöstuse alal. – Ühistegelised Uudised, 14.11.1925, lk 1.

⁴⁵ Stockholms stadsarkiv, Överståhållarämbetet för polisärenden 4, Utlänningsavdelningen, F I a1, Vol 6. Isikutoimik nr 2074, 15.11.1908.

mida tal saada ei õnnestunud.⁴⁶ 1918. aasta novembris teatas Kangro Rootsi ametivõimudele kavatsusest uuesti Rootsi kodakondsust taotleda,⁴⁷ kuid peagi sai ta hoopis Eesti Vabariigi ametivõimudelt loa Eestisse naasta.⁴⁸

Kangro poliitiliste vaadete kohta on teada vähe, kuid kindlasti oli ta tuttav Eesti juhtiva sotsiaaldemokraadi Mihkel Martnaga, keda mainis soovitajana ka oma Eestisse sissesõitmise loa taotlusel.⁴⁹ Samuti teadis Martna, et Esimese maailmasõja ajal seisnud Kangro Stockholmis mingit laadi ühenduses Nikolai Buhharini ja teiste Vene enamlike emigrantidega.⁵⁰

Enne Stockholmist lahkumist lasi Kangro oma kulu ja kirjadega trükkida 200 eksemplaris värvilise brošüüri „Eesti lipp“, mis on dateeritud 1919. aasta augustiga ning on kahtlemata omaaegsel trükitehnilisel tipptasemel. Selles „eesti rahvale pühendud“ kirjutises väitis Kangro esiteks, et ajal, kui sinimustvalge lipp kasutusele võeti, oli eesti rahvas veel „suikunud“ Vene valitsuse ja saksa parunite võimu all ning seetõttu olid ka lipu loojad olnud „kõvasti kinni“ saksa mõju all. Nõnda oli punane kui „kardetav värv“ kõrvale jäetud ja asendatud „väikekodanliku sinisega“, mis Eesti lippu Saksa lipust mõnevõrra eristas. Nüüd aga, kui Eestist oli saanud iseseisev demokraatlik vabariik, polnud vana lipp kui „surveaja jättis“ Kangro meelest enam kasutamiseks kohane. Lisaks oli tema hinnangul selge, et Eesti kuulub nii poliitiliselt kui majanduslikult ühte teiste Põhjamaadega ning seetõttu peaks Eesti lipul olema nende – eriti Soome – eeskujul sarnane rist. Erinevalt Soome sinisest ristist pidi Eesti lipu rist olema aga punane, et sümboliseerida Eesti iseseisvust ja vabadusvõitlust. Sellega seoses tegi Kangro Eesti Asutavale Kogule ettepaneku senine lipp „tühjaks tunnistada“ ja uus, valgel põhjal punase ristiga lipp Eesti lipuna kasutusele võtta.⁵¹ Kuna Kangro oli sotsiaaldemokraat, ei saanud see „vabadusvõitlus“, mida tema jaoks sümboliseeris punane rist, olla muud kui sotsialistlik võitlus.

Nagu nähtub Kangro novembri alguses kirjutatud kirjast Asutava Kogu esimehele, saatis ta 120 eksemplari brošüürist tööpoolest Asutava Kogu liikmetele tutvumiseks.⁵²

*Oskar Kangro 1919. aastal.
RA, ERA.1599.1.5*

⁴⁶ Oscar Eduard Kangro elamisloa taotlus nr 1336, 8.11.1918, <https://sok.stadsarkivet.stockholm.se/Databas/ansokan-om-uppehallsbok-1918-1924/Visa/oscar-eduard-kangro/5822> (6.01.2024).

⁴⁷ Samas.

⁴⁸ RA, ERA.957.16.41, l. 76, passiosakonna juhataja Stockholmi Eesti konsulaadile, 16.08.1919.

⁴⁹ RA, ERA.957.16.1167, küsimiseleht. Kangro, Oscar Eduard, 30.07.1919.

⁵⁰ RA, ERA.2124.2.321, l. 159, Martna Kullile, dateerimata [1918].

⁵¹ O. Kangro. Eesti lipp. Stockholm: O. Kangro, 1919.

⁵² RA, ERA.15.2.638, l. 3, Kangro Asutava Kogu esimehele, 2.11.1919.

*Lehekülg
Oskar Kangro
brošüürist
„Eesti lipp“.
Pildil oleval
ristilipul on
valgel taustal
punane rist.*

Kuivõrd (kui üldse) Kangro ideed seal toetust leidsid, on raske öelda. Kaudse allika põhjal näib, et võib-olla Kangro mõjul ja umbes samal ajal esitas sarnase (punane rist valgel põhjal) ettepaneku Eesti riigilipu osas ka kunstnik Paul Raud. 7. oktoobril väitis varjunimi Civis Vabas Maas Rauale vastuseks, et selline lipp poleks kohane, sest tuleb meelde Punase Risti lippu. Samas oli Civis nõus, et Eesti senine lipp on tõesti liialt Saksa- ja Vene-pärane ning pidas võimalikuks seda modifitseerida kas keskele või ülääärde vapi paigutamiseks või siis kasutades vertikaalseid värvisiile, nii et sinine oleks lipuvardale kõige lähemal.⁵³

⁵³ Civis. Eesti Vabariigi vapist ja lipust. – Vaba Maa, 7.10.1919, lk 2.

Samasugust vertikaalsete siiludega lahendust soovitas 3. novembri Vabas Maas ilmunud artiklis ka maalikunstnik Osvald Jungberg (Noormägi), kes oli samuti nõus, et uus riigilipp ei tohi Punase Risti lipu sarnaseks saada, vaid peab jääma sinimustvalgeks. Samas pidas Jungberg Studio II kombel võimalikuks, et Skandinaavia eeskujul saaks kujundatud Eesti merelipp, mis kujutaks endast sinist lippu valge ristiga, millel kitsas must äär ümber ja riigivapp risti südames.⁵⁴

Kirjanik Karl August Hindrey kirjutas 17. novembril Kangro ettepanekule vastuseks, et esitatud argumendid Punase Risti lippu meenutava lipu kaitseks olid „hästi nõrgad, nõrgad nagu broshüüri keelgi ja argumendid praeguse Eesti lipu vastu“ ning on väga kaheldav, et kõikide riikide poolt tunnustatud Punase Risti lipp Eesti riigilipuna tunnustamist leiab.⁵⁵ Kunstikriitik, arhitekt ja lavastaja Johannes (Hanno) Kompus kordas oma 2. detsembril avaldatud artiklis Hindrey vastuväiteid peaaegu sõna-sõnalt, märkides lisaks, et isegi kui välja pakutud lipu proportsioonid on Punase Risti lipuga võrreldes erinevad, on neil tuule käes lehvides raske vahet teha.⁵⁶

Arutelud jätkuvad

Sõnavõttud ristilipu poolt ja vastu jätkusid ka 1919. aasta sügisel ja talvel. 10. oktoobril saatis kunstnik Kristjan Rauale selles küsimuses kirja Eesti konsul Rootsist Arnold Posti, kes kaebas, et Eesti vana sinimustvalge lipp „kuidagi meid põhjamaa rahvastele ei lähendaks“, kuna teised Põhjamaade lipud on kõik ristiga. Selle asemel soovitas Posti Eestile Norra lipuga sarnast lippu, mille sinisel põhjal oleks laiem valge ja selle sees omakorda kitsam must rist.⁵⁷ Kriitikute leerist nimetas Juhan Luiga aga 12. novembril ristilipu mõtte kaitsemist „neobaltismiks“, mis väljendavat hirmu teistest erineva ning lootust, et lipu vahetamise teel kuidagi peenelt ja kergelt „põhjalasteks“ saadakse.⁵⁸

Punast värvi kasutatav lipuvariant oli selleks ajaks pigem kõrvale jäänud, kuid mitte päris unustatud. 2. detsembril kirjutas Tallinna Teatajas Johannes Kompus, et kõigi ettepanud kavandite hulgas võib tõsiselt arvesse võtta ainult sinist trikoloori ning Skandinaavia eeskujul komponeeritud, kuid senise lipu värve säilitavat ristiga lippu, millel oleks sinisel põhjal must valgete äärtega rist. Senise trikoloori kasuks rääkivat traditsioon, vastu aga värvide liigne süngus ja asjaolu, et sinine ja must ei kontrasteeru, mistõttu tuleks eelistada heledamat sinist. Olulisim vastuargument senisele lipule olevat aga see, et sinimustvalge on Eesti Üliõpilaste Seltsi lipp ning polevat mõeldav, et sama lipp on riigil ja ükskõik millisel teisel organisatsioonil. Kui selgub, et riigil pole moraalset ega juriidilist õigust sundida EÜS-i endale uut lippu valima, siis tuleks riigil endal leida uus lipp, milleks kõige lähem valik olekski ülalkirjeldatud ristilipp. Samuti oli Kompuse meelest põhjendamatu näha ristic

⁵⁴ O. Jungberg. Eesti Vabariigi vapp ja lipp. – Vaba Maa, 3.11.1919, lk 2.

⁵⁵ K. A. Hindrey. Eesti lipp. Eesti rahvale pühendatud. – Päevaleht, 17.11.1919, lk 3.

⁵⁶ J. Kompus. Minu seisukoht Eesti lipu ja vapi küsimustes. – Tallinna Teataja, 2.12.1919, lk 2.

⁵⁷ RA, ERA.1599.1.3, l. 23, Posti Kristjan Rauale, 10.10.1919.

⁵⁸ J. Luiga. Jälle lipust ja vapist. – Vaba Maa, 12.11.1919, lk 2.

kristlikku sümbolit, mille eest seda oli ilmselt kritiseeritud, eriti kui rist asetseb külili ja on tajutav pigem lippu neljaks osaks jagava paelana.⁵⁹ Eraldi märgukirjas, mis on säilinud haridusministeeriumi arhiivimaterjalide seas, lisas haridusministeeriumi kunstiosakonna juhataja Kompus siiski, et Eesti sõjalipuks sobiks kõige paremini just ristilipp, kuid et sõjalippu rahulipust tugevamalt eraldada, tuleks sellele teha kas sakilised väljalõiked või muuta ülemine kvadraat punaseks.⁶⁰

Avalikule diskussioonile lisandusid peatselt ametkondlikud arutelud suletud uste taga. 1920. aasta 10. veebruaril teatas Vaba Maa, et vabariigi valitsus on andnud riigilipu, -vapi ja -pitsati kava väljatöötamise erikomisjoni kätte, mis koosneb haridus-, välis-, kaubandus- ja tööstus-, kohtu- ning sõjaministrist.⁶¹ 6. veebruaril moodustatud erikomisjonile paluti ühtlasi saata kõik Asutavale Kogule sisse antud kavatsused ja ettepanekud Eesti Vabariigi lipu ja vapi kohta.⁶²

Võimalik, et nimetatud komisjon asuski tööle, kuid lähemaid üksikasju selle tegevuse kohta teada ei ole. Siiski on tõenäoline, et just selle tarbeks päris Johannes Kompus 23. veebruaril Eesti Üliõpilaste Seltsilt aru senise lipu värvide tähenduse kohta. 31. märtsil laekus EÜS-ilt vastus, mille kohaselt pidi sinine pärinema Soomest ja tähistama sinitaevast, must pidi olema algupärane Eesti värv ning tähistama rahva murerasket minevikku, valge pidi olema samuti laen nagu sininegi ning tähistama põhjamaa lumelagendikke. Ilmselt oma senise lipu põhjamaaisust rõhutada sooviva EÜS-i sõnul olid just need värvide tähendused ainuõiged ning kõik muud pärinevat hilisemast ajast. Levinud kriitikale vastates märgiti veel sinise värvi kohta eraldi, et algupärasel 1884. aasta lipul ei olnud see nii tume kui Eesti lipul tavaliselt, vaid just Soome kombel helesinine.⁶³

1920. aastal, kui Skandinaavia maad olid Balti liidu konverentsidel osalemise kutse tagasi lükanud, jäid soiku aga nii avalik diskussioon kui ilmselt ka veebruarikuus moodustatud komisjoni tegevus. Alles aasta aega hiljem, 1921. aasta 22. märtsil, toodi Postimehes ära Eesti Telegraafiagentuuri (ETA) pressiteade, et riigilipu küsimust oli uuesti arutatud ministeeriumide kohtumisel, kus eelistati just midagi põhjamaise ristilipu taolist. Seejuures pakuti kohtumisel välja kaks eri lipuvarianti: Soome lipp ümberpööratud kujul (valge rist sinisel põhjal) või selline lipp, mille valge risti sees paiknenuks veel must rist. Ühtlasi teatas ajaleht, et välja oli kuulutatud lipu ja vapi kavandite võistlus ning moodustatud võistluskavandite läbi vaatamiseks haridusministeeriumi juurde žürii, millesse kuulusid riigi kunsttööstuskooli juhataja Voldemar Päts, Tallinna linnaarhivaar Otto Greiffenhagen, ehitus-peavalitsuse juhataja Eugen Habermann ning kunstnikud Ants Laipmann (Laikmaa) ja Paul

⁵⁹ J. Kompus. Minu seisukoht Eesti lipu ja vapi küsimustes, lk 2.

⁶⁰ RA, ERA.1108.5.117, l. 49, J. Kompuse ettepanek Eesti Vabariigi vapi, pitsati ja lipu asjus, dateerimata.

⁶¹ Riigi lipu, vapi ja pitsati küsimus. – Vaba Maa, 10.02.1920, lk 1.

⁶² RA, ERA.15.2.638, l. 5, Kompus Asutava Kogu juhatusel, 28.02.1920.

⁶³ RA, ERA.1108.5.117, l. 48, Eesti Üliõpilaste Selts haridusministeeriumi kunstiosakonna juhatajale, 31.03.1920.

Raud.⁶⁴ Loa viieliikmelise žürii moodustamiseks oli valitsus haridusministeeriumile andnud 11. märtsil.⁶⁵

Näib väga tõenäoline, et ühtäkki tekkinud värske poliitiline huvi Eesti riigilipu küsimuse ja eriti ristilipu vastu oli seotud 5. veebruaril lõpuks saadud *de jure* tunnustusega Rootsilt, Taanilt ja Norralt,⁶⁶ mis äratasid uusi lootusi mingisuguse laiema põhjamaise föderatsiooni loomiseks. Ühtlasi andsid ajalehtedes tutvustatud kaks lipuvarianti alust edasiseks avalikuks aruteluks. Juba 26. märtsil vastaski neile Tallinna Teatajas nimemärk -k, kes avaldas poolehoidu teisele, kolmevärvilisele kujundusele. Kommenteerides ristilipu vastast kriitikat, rõhutas -k Johannes Kompuse kombel, et risti seostamine kristlusega pole asjakohane: risti ei tohtivat sellepärast karta, et see on ka ristiusu embleem. Samuti olevat ristiga lipp selge ja kauge maa pealt äratuntav ning asjatu olevat kahtlus, et Eesti lipu võib kogemata Rootsi omaga ära vahetada. Õieti oli Eesti lipu valge värv -k meelest ilmastikule vastupidavam kui Rootsi kollane.⁶⁷

Ristilipu pooldajate seas oligi keskseks argumendiks kujunenud sinimustvalge trikoloori väidetavalt halb nähtavus merel. Juba enne ajakirjanduses ilmunud teateid, 1921. aasta 21. märtsil, kirjutas selles küsimuses välisministeeriumile kaugsõidukapten ja Eesti konsul Liibavis Michael Siemann-Toffry, kes oma pikaajalist meresõidukogemust rõhutades väitis, et senine lipp ei ole sobiv meresõiduks, sest sinine sulab mustaga distantilt ühte. Selle vastu oleks aidanud lipu värvide järjekorra muutmine, ent kuna see poleks „vist mitte meie traditsioonidega kooskõlas“, pakkus Siemann-Toffry praktilise lahendusena välja lipu, mille sinisel väljal oleks musta kandiga ääristatud valge rist, kusjuures kant pidi moodustama umbes ühe kolmandiku risti laiusest. Selline lipp olevat ka pika maa pealt ilma eksituseta äratuntav, kõik Eesti värvid oleksid lipus ühendatud ning tulemus sarnaneks nii Soome lipu kui Põhjamaade lippudega, kuid Rootsi lipust eristaks seda must äär valge risti ümber.⁶⁸

Päriselt polnud siiski lakanud trikoloori ja ristilipu kõrvale ka mõne täiesti uue lipuvariandi otsingud. Selles mõttes esines 31. märtsil omapärase ettepanekuga Londonis elav eestlasest suurärimees Georg Tofer, kes seletas, et igasuguse lipu põhivärviks sobivat ainult valge, kuldne ja punane, sest neid on kõige kaugemale näha, samas kui sinist ja rohelist esineb looduses liiga palju, et need kontrastsena esile tõuseksid. Seega pakkus Tofer omalt poolt Eesti riigilipuks välja kaks lipuvarianti: valge lipp, millel punane põdrapea; ja kuldne lipp, millel must põdrapea. Valge värv pidi seejuures tähistama puhtust, must 700-aastast orjapõlve ja kuldne „meie kuldsed priiuse hakatust“.⁶⁹

⁶⁴ Eesti lipu ja vapi küsimus. – Postimees, 22.03.1921, lk 1.

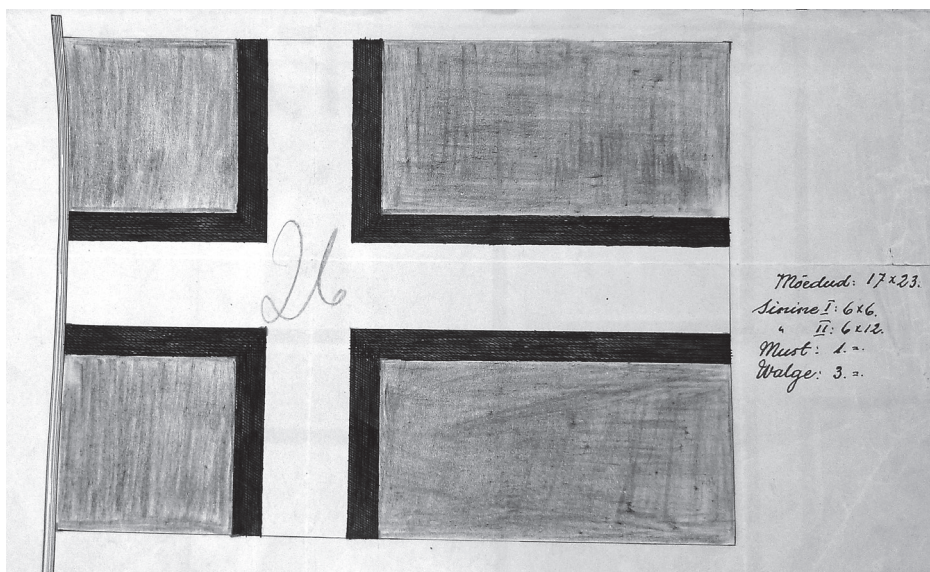
⁶⁵ RA, ERA.31.2.6, l. 581, vabariigi valitsuse 11. märtsi 1921. a otsus.

⁶⁶ Vt M. Kuldkepp. Põhjamaaine Eesti, lk 281.

⁶⁷ -k. Ääremärkused Eesti lipust. – Tallinna Teataja, 26.03.1921, lk 3.

⁶⁸ RA, ERA.1108.5.117, l. 52, Siemann-Toffry välisministeeriumile, 9.03.1921.

⁶⁹ RA, ERA.1108.5.117, l. 66–67, Tofer haridusministrile, 31.03.1921.

Üks aastatel 1919–1922 välja pakutud ristilipuvariantidest, kus sinisel taustal on mustaga raamitud valge rist.
RA, ERA.1180.5.117, l. 54

Põdrapea motiivi kasutamist põhjendas Tofer sellega, et sarved olevat kaitse ja vastupanu sümbol, sarvede 18 haru aga sümboliseerivat 1918. aastal kätte võidetud iseseisvust. Metsade kuningas põder ise oli Toferi hinnangul loom, kellel on „otsekoheline karakter“ ning kes on „vapper, herk, kiir, vaga ja vastupanev“ nagu eesti rahvas isegi. Sarvi olevat peaehteks kasutanud juba „vanad Vikinglased ja Germanlased“ ning põdraliha ja põdranahad olid eestlastele olnud toeks juba vanadel aegadel. Nüüd pidi eesti rahvas „seda looma austama ja mitte enam hävitama, vaid teda pühaks loomas pidama, kes mede esivanematele ülespidamist andis“. Tofer teadis lisada, et laplased elavad selles mõttes veel tänapäevalgi samasugust elu, nagu elasid eestlaste esivanemad.⁷⁰

Teise võimaliku sobiva lipulooma, karu, oli Tofer kõrvale jätnud, sest karu kujutist olid juba tarvitanud Venemaa ja soomlased. Igasugused lõvid ja kullid ei olevat aga eesti rahvale olulised loomad ja need olid juba nagunii kasutusel. Eestlaste jaoks tähtsaks sümboliks ei võinud pidada ka risti, „sest teda toodi meile verega ja tegi meid orjaks“. Eesti riigivapile soovitas Tofer samuti põdrapead⁷¹ ning lisas hiljem veel, et ka „Eesti Auu-Ordud“ tuleks just põdrapeaga ehtida.⁷² Võib arvata, et kui Toferi ettepanekud oleksid imekombel läbi läinud, oleks hoopis eestlased saanud soomlaste asemel hüüdnime „põder“.

⁷⁰ Samas, l. 66–69.

⁷¹ Samas, l. 70.

⁷² RA, ERA.1108.5.117, l. 61, Tofer haridusministrile, 9.04.1921.

Lipuseadusele vastu

1921. ja 1922. aasta riigilipu-diskussioonist ilmneb üsna selgelt, et kui väga ka teatud ringkonnad oleksid soovinud Balti liidu kavade tõttu või muudel välisorientatsiooniga seotud kaalutlustel ristiga lippu eelistada, oli senisest harjumuspärasest trikoloorist loobumist väga keeruline põhjendada. Just selle lipu all oli alles hiljuti võidetud Vabadussõda ning saavutatud aastakümnete vältel palju muudki, milleta Eesti riiklik iseseisvus oleks tõenäoliselt võimatuks osutunud. Ristilipu vastastel oli seda asjaolu omalt poolt lihtne käiku lasta poliitilise võitluse relvana, süüdistades trikoloori vastaseid peaaegu et rahvuslikus reetmises.

Just nõnda tegi 30. märtsil ajalehes Vaba Maa ilmunud artiklis Juhan Luiga, kes seletas:

Muidugi saab neile meresõitjatele, kes Eesti piiritust Rootsi randa sahkerdavad meie lipu värvid tüliks olema: läheb nii väga lahku Rootsi omast ja tuntaks kaugelt ära ja püütakse saagiga kinni. Need meremehed nõuavad muidugi, meie lipp olgu sarnane põhjamaa omadele!⁷³

Veel üks kuulus ristilipu pooldaja oli Luiga sõnul Kristlikku Rahvaerakonda kuuluv haridusminister Heinrich Bauer, kes tahtvat oma erakonda vähemalt sel viisil välistselt võidule viia, et Eesti lipule paigutatakse keskaja sümbol rist, olgu see siis mis värvi tahes. Juba muistse vabadusvõitluse ajal oli Saksa mõõgaordu musta ristiga lippude all eestlaste vastu sõdinud ning sama oli teinud ka *Landeswehr* Võnnu all. Luiga arvas, et kui nii edasi läheb, siis tulevad ka seisuslikud auastmed varsti tagasi, nii et vabaherra Bauer zur Muru ja krahv Päts von Vohnja on peagi platsis ja eesti rahval tuleb jälle pagulasteks hakata.⁷⁴

Veelgi reljeefsemalt esines trikoloori kaitsel admiral Johan Pitka, kes kirjutas 13. mail ajalehes Kaja, et viimasel ajal tahetakse lubamatult kõrvale heita „Eesti loodusest võetud“ sinimustvalget lippu, „mille alla meie vabaduse võitluseks kogusime, mille all meie valu, puudust ja nälga kannatades võitlesime, kannatasime, tervist, verd ja elusid ohverdasime, [- -] mida enamlased teotasid, mida kommunistide ja parunite kuulid läbipuurisid“ ja asemele seada „ristimärki, mille all meie esivanematele orjuse ahelad külge neediti“. Pitka meelest läks selline käitumine kaugemale „isegi koera iseloomu alamatest nähtustest“. Samuti polnud sinimustvalge merenähtavusel tema hinnangul viga midagi.⁷⁵

Pitka vastandina esines põhimõttelise kriitikaga liputraditsionalismi vastu sama aasta 3. detsembril Tallinna Teatajas Eduard Hubel (kirjanik Mait Metsanurk), kes küll ise ühtegi konkreetset lipuvarianti ei pooldanud, kuid väitis, et olemasolevast lipust pole põhjust iga hinna eest kinni hoida. See, et sinimustvalge trikoloor riigi loomise

⁷³ J. Luiga. Poliitilised päevamured. Eesti lipust ja vapist. – Vaba Maa, 30.03.1921, lk 2.

⁷⁴ Samas.

⁷⁵ J. Pitka. Käed eemale Eesti sinine-must-valgest lipust! – Kaja, 13.05.1921, lk 4.

ajal olemas oli, olevat nõrk argument, kuna teine ja parem lipp lihtsalt puudus – riigi loomist ei olnud aastate kaupa ette planeeritud, et olnuks võimalik kõiki rekvisiite varem välja mõelda. Ka see, et lipu all oli sõda võidetud, oli Hubeli meelest nõrk argument, kuna võideldud oli lipu all, mitte lipu abil. Tallinna Teataja toimetus pidas vajalikuks artikli juures märkida, et arvamusalaldusele leheruumi andes nad sellega ise siiski ei nõustu.⁷⁶

Enamjaolt olid ristilippu pooldavad ringkonnad siiski mõõdukamate vaadetega ning neil oli Luiga ja Pitka stiilis kriitikale raske mõjuvalt vastata. Seetõttu pakuti oma-moodi kompromissina välja võimalust rahvus- ja riigilipu eraldamiseks, mis oleks lubanud üheaegselt, kuid eri funktsioonides kasutada nii harjumuspärast trikoloori kui ka ristilippu. 30. märtsil kirjutas Peintre (ilmselt Osvald Jungberg) ajalehes Vaba Maa, et kuigi ministeeriumitevahelisel nõupidamisel oli jäänud kahe erineva ristilipuvariandi juurde, tuli nende mõlema all vist siiski mõelda riigilippu (riigivanema lippu), mitte aga rahvuslippu, mis pidi ikka endiseks jääma.⁷⁷ 6. aprillil toodigi ajalehtedes ära ETA teade, et ministeeriumitevahelisel nõupidamisel oli jõutud seisukohale, et senine kolmevärviline lipp jääb rahvuslipuks, samas kui riigilipuks saaks eelistatavalt sinisel põhjal mustade äärtega valge ristiga lipp.⁷⁸

Mõne arvamusiidri jaoks seisneski peamine küsimus selles, et rahvusvärvid jääksid muutmata, mitte lipu kujunduses üldisemalt. Eriti rõhutas värvide järjepidevuse olulisust Karl August Hindrey, kes mäletatavasti oli täiesti eitavalt suhtunud Oskar Kangro punavalgesse ristilippu. 31. märtsil kirjutas Hindrey Päevalehes, et pooldab kahest ministeeriumite tutvustatud lipuvariandist – ümberpööratud Soome lipust (valge rist sinisel põhjal) ja variandist, kus valge risti sees paiknenuks veel must rist – teist, kolmevärvilist, sest esimene oli musta värvi ilmaasjata välja jätnud ning oleks kaugelt vaadates äravahetamiseni sarnane Rootsi lipuga, kuna valge ja kollane on mõlemad heledad värvid. Hindrey arvates tuli eeskujuga võtta pigem Norra lipust, nagu teise lipuvariandiga oligi tehtud.⁷⁹

Kuigi tugevaid positiivseid tundeid Hindreyl ristilipu vastu siiski ei olnud. 11. mail lisas ta Pitka kriitikale vastates, et risti üksühene seostamine vägivaldse ristiusustamisega on meelevaldne ning kui Eestit tahetakse lugeda Skandinaavia maade hulka, millel on kõigil ristiga lipp, ei saa seda seisukohta ja ristilipu mõtet hukka mõista. Samas polnud Hindrey meelest põhjust ristiga lipu eest ülemäära võidelda. Argument, et senine trikoloor pole merel kaugele nähtav, tundus Hindreyle Pitka arvamust arvesse võttes ebapädev.⁸⁰

Traditsioonilisuse ja uuendusmeelsuse vahel balansseerivat kompromissvarianti riigi- ja rahvuslipp lahutada kasutas ka märtsikuus välja kuulutatud avalikule konkursile järgnenud haridusministri eelnõu, mis esitati valitsusele kinnitamiseks 6. mail.

⁷⁶ E. Hubel. Eesti riigi lipp. – Tallinna Teataja, 3.12.1921, lk 2.

⁷⁷ Peintre. Eesti riigilipp ja riigivapp. – Vaba Maa, 30.03.1921, lk 4.

⁷⁸ Vt nt Päevauudised. Eesti lipu küsimus. – Päevaleht, 6.04.1921, lk 3.

⁷⁹ K. A. Hindrey. Eesti lipust. – Päevaleht, 31.03.1921, lk 2.

⁸⁰ K. A. Hindrey. Lipust ja vapist. – Päevaleht, 11.05.1921, lk 5.

See nägi ette isegi nelja erinevat liputüüpi: esiteks helevalget vapiga lippu riigivanema lipuks, teiseks helesinist mustaga kanditud valge ristiga lippu riigilipuks, kolmandaks väljalõikega riigilippu sõjalipuks ja lõpuks erinevate ametiasutuse embleemidega riigilippe ametiasutuste lippudeks. Viidendana võis mitteametlikult edasi tarvitada ka endist kolmevärvilist rahvuslippu, kuid tumesinine tuli sellel asendada helesinisega.⁸¹

Siiski oli riigi- ja rahvuslipu lahutamine kui selline paljude jaoks vastumeelne lahendus, sest näis esindavat rahvusriikliku põhimõttega vastuollu minevat arusaama, et rahvus ja riik on kaks erinevat ning eraldi sümboolikaga nähtust. Nii võttis Juhan Luiga juba märtsikuus Vabas Maas sõna mõtte vastu rahvuslippu riigilipust ning seeläbi rahvast valitsusest „jällegi“ lahutada, tuues eeskujuks hoopis Prantsusmaal, kus riigil ja rahval on üks ja sama lipp.⁸²

Ametkondlikus ja poliitilises sfääris jätkati esialgu siiski samal rajal. 1921. aasta 23. septembril – samal päeval, kui toodi ära rõõmus uudis, et Eesti on võetud Rahvasteliidu liikmeks – teatati Tallinna Teatajas, et valitsuse lähiaja istungil tuleb kinnitamisele Eesti riigilipu kava, mis seejärel riigikogule läbivaatamiseks esitatakse. Valitsuses olid poolehoidu leidnud kaks lipuvarianti, mis mõlemad sisaldasid risti, kuid lahknesid märkimisväärselt haridusministeeriumi varasemast ettepanekust. Valitsuse esimesel lipuvariandil oli sinisel põhjal valge rist nagu ümberpööratud Soome lipul, kuid seejuures pidi lipuvardale lähem ülemine kvadraat olema must ning sellel paiknema valge viieharuline täht. Teine variant, mis meenutas veidi Ameerika Ühendriikide lippu, oli muus osas esimese sarnane, kuid ühe tähe asemel oli mustal kvadraadil neid mitu: üks iga Eesti maakonna kohta.⁸³ 11. novembril teatati samas lehes, et arutelu järel oli otsustatud eelistada kahest kavast esimest, mille valge täht mustal kvadraadil pidi sümboliseerima põhjatähte.⁸⁴

1922. aasta 20. jaanuaril esitas valitsus riigikogule kaalumiseks aga hoopis kolm lipuvarianti, mis kõik nägid ette riigilipu ja rahvuslipu eraldamist. Kui rahvuslipp pidi jääma harjumuspäraseks sinimustvalgeks trikoloriks, siis riigilipu osas olid lahknemused suured. Kooskõlas juba tutvustatud plaanidega kujutasid esimesed kaks valitsuse lipuvarianti endast valge ristiga sinist lippu, kuid neist esimesel oli must ülemine kvadraat valge viieharulise tähega, samas kui teine nägi sellisel kvadraadil ette sinist põhja ning kümnet valget viieharulist tähte. Valitsuse kolmas variant, roheline-violetne-valge trikolor oli identne kunagise Eestimaa rüütelkonna lipuga.⁸⁵ Kahe esimese variandi kohta öeldi seletuskirjas, et need on valitud põhjamaiste lippude eeskujul, mille omaks tunnistamine oleks „täielikult kooskõlas Eesti riigi geograafilise seisukohaga“.⁸⁶

⁸¹ RA, ERA.1108.5.117, l. 5, haridusministri ettepanek nr 3936, 6.05.1921.

⁸² J. Luiga. Poliitilised päevamured, lk 2.

⁸³ Eesti lipu kava. – Tallinna Teataja, 23.09.1921, lk 3.

⁸⁴ Uue riigilipu kava. – Tallinna Teataja, 11.11.1921, lk 4; kava teksti vt RA, ERA.31.3.2469, l. 2.

⁸⁵ Valitsuse ettepanekuid vt RA, ERA.80.1.782, l. 4–6.

⁸⁶ RA, ERA.80.1.782, l. 7, seletuskiri riigilipu, riigivanema lipu ja riigiasutuste lippude seaduste eelnõude juurde.

1922. aasta 9. märtsi riigikogu üldkoosolekul otsustati valitsuse ettepanekud anda arutusele välisasjade komisjonile ja riigikaitsekomisjonile. Nende komisjonide töö kestis sama aasta 14. juunini, mille järel arutati eelnõu juuni teises pooles neljal riigikogu üldkoosolekul.⁸⁷ Selle tulemusel muutus valitsuse esitatud eelnõu aga järjekordselt tundmatuseni.

Väliskomisjoni liige Jaan Lattik on hiljem meenutanud, et ristiga lipu üle käisid komisjonis ägedad vaidlused, kusjuures vastu olid eriti sotsiaaldemokraadid ning toetajaid leidis pigem parempoolsete seas.⁸⁸ Lõpuks oli Skandinaavia riikide senises välispoliitikas ilmselt pettunud väliskomisjon jõudnud seisukohale, et „rist on Skandinaavia riikide embleem ja meil ei ole mingit otstarvet tükkida Skandinaavia riikide perekonda, kui nad seda mitte ei soovi, pealegi ei ole Eestil ristiga mingisugust ühendust“.⁸⁹ Riigikaitsekomisjon oli omalt poolt 29. mail peetud koosolekul otsustanud, et rahvus- ja riigilipp peavad jääma ühtseks ning lipule uusi värve juurde ei tooda, kuid muuta tuleks lipu seniste värvide järjekorda.⁹⁰

7. juuniga dateeritud riigikaitse- ja välisasjade komisjoni ühisettepanek nägi seega ette sinivalgemusta riigilipu. Senise trikoloori kuju juurde jäämist motiveeriti seletuskirjas argumendiga, et esiteks on Eesti senine lipp juba üldtuntuks ja traditsiooniliseks saanud, samal ajal kui mõlemad komisjonid olid asunud seisukohale, et riigi- ja rahvuslipp peaksid olema ühesugused. Seetõttu ei olnud peetud võimalikuks ühtegi valitsuse ette pandud lipukava vastu võtta. Musta ja valge kohavahetust põhjendati aga jällegi asjaoluga, et merel sinine ja must kauguses kokku sulavad.⁹¹

Nõnda esitati riigikogule kinnitamiseks põhimõtteliselt endine rahvuslipp, kuid teistsuguse värvide järjekorraga. Seaduseelnõu lugemistel, kus aruandjaks oli väliskomisjoni esimees Johan Laidoner, järgnes veel omaette pikk debatt värvide ümberpaigutamise otstarbekuse üle. Ristilipu kaitsjaid riigikogus siiski enam ei leidunud.⁹² Riigilipu seadus võeti vastu 1922. aasta 21. juunil ning kinnitati redaktsioonikomisjoni läbimise järel redaktsioonilisel lugemisel 27. juunil.⁹³ Sõnastuselt sai see praktiliselt identne riigikaitse- ja väliskomisjoni ettepanekutega, välja arvatud lipu värvide järjekord, mis muudeti pikkade arutelude järel siiski tagasi tavapäraseks sinimustvalgeks.⁹⁴

Nõnda vaibus ristilipu-idee mitu aastat kestnud mõttevahetuse järel taas. Iseisva Eesti riigi ainsaks ametlikuks sinimustvalgeks ristilipuks sai sõjalaeva sadamas või ankrus seistes vööri heisatav merelipp ehk güüs, millel on valgel põhjal sinine

⁸⁷ A. Taska. Sini-must-valge 100 aastat, lk 215.

⁸⁸ Samas, lk 225.

⁸⁹ Samas, lk 218; Riigikogu 7. istungjärk. Protokoll nr 132 (2), 1922, lk 73.

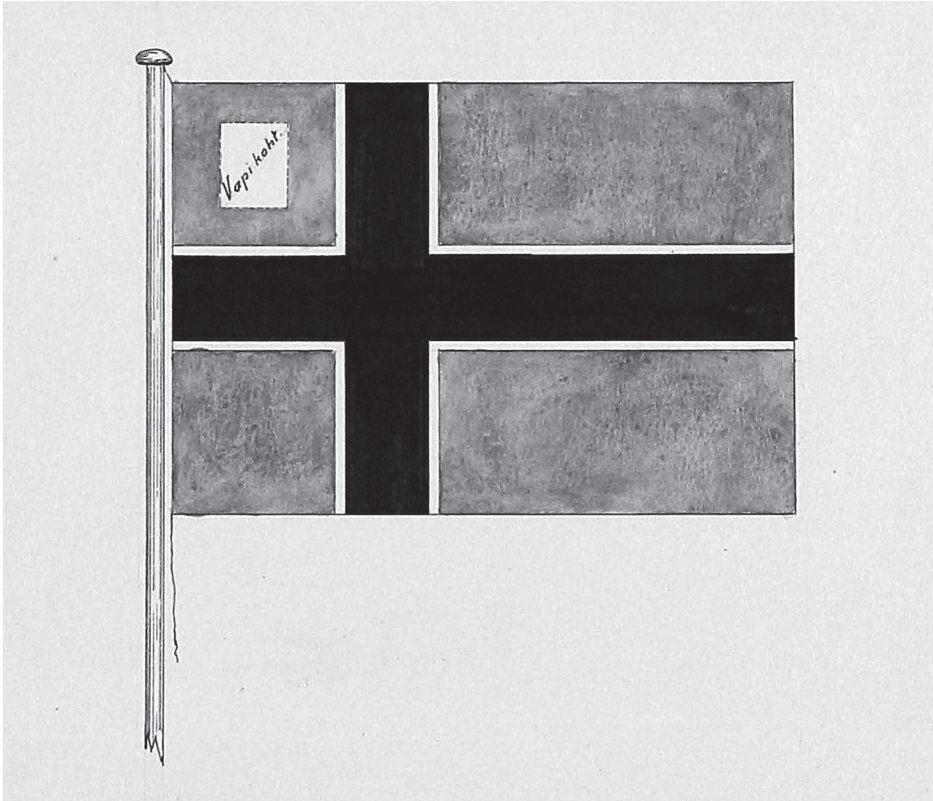
⁹⁰ RA, ERA.80.1.782, l. 13, Laidoner riigikogu juhatusle, 29.05.1922.

⁹¹ Samas, l. 14, riigikaitse- ja välisasjade komisjoni ettepanek. Riigilipu seadus, 7.06.1922.

⁹² A. Taska. Sini-must-valge 100 aastat, lk 211–218.

⁹³ Samas, lk 223–224.

⁹⁴ RA, ERA.80.1.782, l. 17, riigikogu poolt 27. juunil 1922 vastu võetud riigilipu seadus.

Harry A. Malmi joonistatud sinimustvalge ristilipp, mis võeti kasutusele Tallinna Jahtklubi lipuna. RA, ERA.957.11.500, l. 33

rist musta diagonaalristi peal. Ent sellegi lipu kujundus ei lähtunud mitte Skandinaavia, vaid Briti traditsioonist ja sarnanes *Union Jack*'ile.⁹⁵ Samas tuli kindlasti ette eesti rahvusvärvides ristilipu kasutamist mitteriiklikuks otstarbeks. Näiteks meenus alates 1921. aastast ETA reklaamiosakonna juhatajana töötanud fotograaf Harry A. Malm hiljem paguluses, et minister Heinrich Baueri ülesandel oli ta neil aastatel joonistanud sinimustvalge ristilipu, millest pärast riigilipu seaduse vastuvõtmist sai hoopis Tallinna Jahtklubi lipp.⁹⁶ Sellest lipust on välisministeeriumi arhiivis säilinud ka eskiis.⁹⁷

⁹⁵ T. Saare. Üldisi teadmisi ristist. – Akadeemia 2001, 1, lk 119–120.

⁹⁶ H. A. Malm. Kui Eestile soovitati Skandinaavia ristilippu. – Stockholms-Tidningen Eestlastele, 17.04.1953, lk 2.

⁹⁷ Vt RA, ERA.957.11.500, l. 33.

Kokkuvõtteks

Eesti lähiajaloo on skandinaaviapäraselt, kuid samas rahvuslikku ristilippu korduvalt soovitatud ja välja pakutud, kuid erinevatel põhjustel pole see kunagi ametlikku staatust omandanud, riigilipuks saamisest rääkimata. Nagu näeme, oldi aastatel 1919–1922 sellisele võimalusele siiski võrdlemisi lähedal. Ajal, mil noore Eesti Vabariigi rahvusriiklikud sümbolid polnud veel selgelt välja kujunenud või vähemalt vastavates instantsides lõplikult kinnitatud, olid need ühiskondliku arutelu objektiks. Neile diskussioonidele avaldas seejuures märkimisväärset mõju eesti rahvuses juurdunud põhjamaise identiteedi seisukohalt meelitatav ja Eesti toonastele välispoliitilistele huvidele vastav perspektiiv mingisuguse põhjamaise föderatsiooni või suure Balti liidu loomiseks koos Skandinaavia maadega. Teisalt mõjutasid Eesti ristilipu-diskursust neidsamu liiduplaane tabanud tagasilöögid, mis aitasid vähemalt kaudselt kaasa sellele, et ristilipp 1922. aastal riigilipuna lõplikult kõrvale jäeti.

Kontrafaktuaalsena jääb õhku rippuma, millise riigilipu oleks Eesti saanud näiteks siis, kui selle küsimuse saanuks ära otsustada vasakpoolse enamusega Asutav Kogu. Silmas pidades sellal tõenäoliselt võrdlemisi laialt levinud arvamust, et eestlased on küll vana rahvas, kuid nende riik on siiski uus, pole võimatu, et just siis saanuks kõige hõlpsamalt teostuda võimalus rahvus- ja riigilipp lahku lüüa ning võtta Eesti riigilipuna kasutusele midagi skandinaaviapärase ristilipu sarnast – ehk isegi variant, milles oleks kasutatud punast värvi. Aja jooksul muutus selline areng aga üha ebatõenäosemaks – pärast sinimustvalge trikoloori all võidetud Vabadussõda nõudnuks senise lipu väljavahetamine juba väga kaalukaid argumente, mis ristilipu pooldajatel tegelikult puudusid.

Lõpuks on oluline teadvustada, et kuigi kõik aastatel 1919–1922 esitatud lipuettepanekud ei olnud võrdselt tõsiseltvõetavad, olid nende ümber käivitunud arutelud omas ajas igati põhjalikud ja tõsised. Seda näitab ilmekalt asjaolu, et 1922. aastal haridusministeeriumis valminud riigilipu-ettepanek, mis esitati vabariigi valitsusele, valitsuse ettepanek omakorda riigikogule ja lõpuks riigikogus vastu võetud lipuseadus olid kõik täiesti erinevad, kuid kaks neist nägid Eesti Vabariigi ametliku riigilipuna ette just mingit laadi skandinaaviapäraselt ristiga lippu. Lõppkokkuvõttes hoolitses riigikogu, mis end lipuküsimuses väga konservatiivsena näitas, selle eest, et Eesti riigilipuks jäi eestlaste jaoks juba harjumuspärane sinimustvalge.